

megfejtésébe illeszkedik bele. Ebből a szempontból érthetővé válik az is, hogy Szentmártoni miért nem rostálta át jobban korai verseit, amivel pedig jobb képet adhatott volna önmagáról az olvasónak: ebbe a személyiség-kereső, számvető gesztusba, amely egész költészetét jellemzi, jól illeszkedik a minden útkeresést, buktatót beillesztő szándék, az a felfogás, hogy a válogatott kötet nem más, mint „befejezhetetlen vers önmagunk állásáról”.

KARAFIÁTH ORSOLYA

Cigánykártya

Ulpius-Ház Kiadó
Budapest, 2009

Dobás Kata

„AZ UTCARÉSZLET SEJTETI A VÁROST”

Az irodalmi életben vannak megosztó jelenségek. Ugyanakkor rendkívül színes, harsány, nem ritkán visszatetszést keltő személyiségeket is képes elhordani a vállán, s úgy gondolom, ez így is van rendjén. Bármely korszakra visszatekintünk, léteztek olyan költők és írók, akiknek (magán)életéről – nyilván több okból kifolyólag – a kelletnél többet tudunk, s nem feltétlenül a konszolidált részleteiről. Pontosabban fogalmazva: sokat vélünk tudni egy, a közönség felé tálalt

életmódról, s hogy az ebből kifejlődő elváráshorizontunk aztán nem simul egybe azzal, ami a művek értelmezése során kialakul, talán nem is meglepő. Gondolom, a legideálisabb az lenne, ha ezt a két dolgot külön tudnánk választani egymástól, s hogy ez mennyire bonyolult feladat, azt leginkább az irodalmi kultusz kutatás eredményei mutatják. A személyt ugyanis könnyebb leválasztani egy-egy vers, életmű esetében, mint a körülötte alakult mítoszt. S éppen ezért egy más szempontból ezt a leválasztást nem is kell ennyire komolyan végrehajtani.

*

Azt talán senki sem tagadja, hogy Karafiáth Orsolya egy ilyen megosztó jelenség. Maga a személyiség erőteljessége az, ami folyton-folyvást előtérbe nyomakodik, s ez hol jól, hol rosszul, de mindig hatással lehet a szövegek értelmezésére is. Egyébként éppen az ilyen személyiségekben igencsak bővelkedő századelő hangulatát idéző, a versekben rendre felbukkanó – már többek által is hangoztatott – sanzonszerűség lehet az összekötő kapocs a letűnt időszak és jelen korunk között. Ez műfaj ugyanis Karafiáth 2009-es *Cigánykártya* című verseskötetére is jellemző.

A könyv leginkább egy dobozra hasonlít, cigány ruhákat idéző vörös virágokkal, s a költő rajzolt arcképevel a borítón. A kötet egy pakli kártyát és egy CD-t is tartalmaz. A kártyacsomag negyven lapból áll, mindegyik Filó Vera munkája. Mivel a kötet illusztrációi – legalábbis a szándékolt elképzelés szerint – szorosan kötődnek a versekhez, sőt kiegészítik azokat, nem meglepő, hogy a könyv gerincén Filót is társszerzőként tüntették fel.

A lapokon a tarothoz és a cigánykártyához hasonló hívószavak találhatóak, és mindez igencsak egyéni megvalósításokkal párosul, ugyanis a kártyákról jobbra hiányoznak a negatív tartalmakat idéző fogalmak. A pozitívak mellett olyan semleges vagy továbbgondolható szavak kerülnek előtérbe, mint az árkád vagy a lépcsők. Mindez azon túl, hogy némi botcsinálta jóslásokra ad lehetőséget, összefüggésbe hozható az olvasás folyamatával is: „Ebben a könyvben nincsenek ciklusok, a verseket egyszerűen cím szerinti betűrendbe soroltam. A versek olvasásának sorrendjét a kártyák kivetési sorrendje adja meg, így értelemszerűen egy kártyalaphoz egy szöveg tartozik. Mit tegyen, aki a kötet egészére kíváncsi? Használja az egész paklis ki-

vetést. Keverje jól össze a kártyákat, majd helyezze el őket öt sorba egymás alá – így egy-egy sorba nyolc lap kerül. Egyenként lapozza fel a rajzokhoz tartozó költeményeket. Felülről lefelé haladjon az olvasásban. Így teljes képet kap. A sorrend kirajzol egy érzelmi ívet, a gondolati-érzelmi kezdetektől a végig. Hullámaival bemutatja, milyen lelkiállapotokon mehet végig az olvasó” – így az előszó. Kétséges, hogy ezt a módszert sokan végigcsinálnák, s azon túl, hogy persze szokatlan, tehát érdekes is, kicsit erőltetettnek mondható keretet ad az olvasásnak. Vagyis olyan körvonalat, amely mintha túlzottan fedni akarná az általa megközelíteni kívánt verseket. Nem mellékes továbbá, hogy a költemények gyakorlatilag visszakereshetetlenek, hiszen nincs tartalomjegyzék, és címük nem azonos a hozzájuk társított kártyalappal. Persze ez is lehet a koncepció része: nem fordul elő kétszer ugyanannak az érzelmenek a körülménye, hanem folyamatos visszakeresést igényel, amihez az összes többi emléket is át kell „lapoznunk”. A fent vázolt elképzelésen túl napi verset is lehet olvasni, egy lap kihúzásával, illetve egy hármast kivételével hármast is: „gondoljunk arra a problémára, ami a legjobban foglalkoztat. Három lapot húzzunk, helyezzük el magunk előtt. Majd fedjük fel a kártyákat. Szemben velünk, balra a jelen érzéseinkről kapunk képet. A következő kártya azt mutatja, mely érzéseken kell átlenedülnünk célunk érdekében. A harmadik lap megmutatja a Jövőt.” Karafiáth ezzel tulajdonképpen beemeli a kártyavetés aktusát a versolvasásába, ami mintha halványan megidéznél látszana a költemény ma már kevésbé előtérbe hozott misztikus aspektusát, s ez, ahogy majd látni fogjuk, finoman keveredni látszik az erre adott költői reflexiókkal is.

A versekre rátérve: tulajdonképpen egy igen jellegzetes, akár már eddig is ismert hangot ütnek meg, annyi különbséggel, hogy most a hívőszavak olykor valóban betüremkednek a kötetépítésbe, s ez szerencsés módon megbonthatja az olvasás egyenletességét is. Ezen felül bontakozik ki egy belső ív, amely leginkább az utazás, a sajátosan megélt magány és a szerelmi viszonyok belső összefüggéseiből tevődik össze. Érdekes módon a kimondottan negatívnak tételezett kulcsszavak elmaradása nem párosul azok teljes kiiktatásával a szövegek szintjén; éppen a semlegesnek gondolt kártyák esetében lesz megfigyelhető, hogy a szavak értelmezése itt engedi meg leginkább a lefajtott negatív érzelmek témává emelését.

A verseskötetben a lírai én nagyon is állandónak bizonyul, annak ellenére, hogy a könyv egész koncepciója arra épül, hogy egy sokszínű, nem ritkán kiszámíthatatlan költőént rajzoljon meg. Érdekes ez a kettősség: az igencsak interaktívra tett olvasó, a különböző mediális technikák bevonása, a kártyapakli kiszámíthatatlansága mellett néha felbukkan egy állandó pont, aki köré tulajdonképpen az egész szerveződik, hogy aztán megint eltűnjön. Mindez néha csak a hangvételben érzékelhető, a fontosabb költeményekben pedig éppen ennek tematizálása figyelhető meg: „Morognak, zúgnak, romlással üzennek, / utánoznak, s kigúnyolnak a tárgyak. / Az én hibám. Én adtam rendet / a tisztaságtól vibráló lakásnak. // Okos, számító húzás, megcsinálták. / Elhordták mind a formám, illatom. / Bármit hallok, szavak, miket szerettem. / Magukra vettek, már vonatkozom” (*Mittelpunkt der Welt*). Ami miatt mégis kissé monoton lesz az egész, az éppen ennek a kettősségnek a többszöri kiaknázatlansága; mint ha nem lenne mögötte egy kidolgozott koncepció. Ezért lehetséges az, hogy az olvasó – bármilyen módon olvasson is – egy idő után ugyanazt hallja, ami semmiképpen sem szerencsés egy ennyire fokozottan induló kötet esetében.

A kártyával való kapcsolat egyébiránt kissé ambivalensnek mondható. Elsőre ugyanis úgy tűnik, hogy a versek szorosan kötődnek a kártyalapokhoz és viszont: „A Papnő volt előbb, most Mágust húztam – / meglátjuk. Még akár így is lehet. / A számon tartott évek új sorában / igen ritkán jönnek véletlenek” (*Neues Jahr*); „Mi volt eddig? Próbáljuk jobb szavakkal. / Ahogy használtuk őket, nem hatott” (*Nur ein Wort*). Ami azonban a kártya kivetésének és az olvasásnak az összekapcsolásában még jól működött, itt már egyre inkább oldódni látszik, s ez a függés sokszor nem mutat produktív kapcsolódási pontokat. Például az *Egy hivatalos út* címet viselő szöveg – egyébként remekbe szabott – képei nem feltétlenül válaszolnak vagy éppen kérdeznak rá az Árkád kártyalapra: „Tökéletes a tálalás. / Tökéletes látszat a reggel. / Akár ezek a szendvicsek – / éppencsak-fás retekkel.” Ugyanakkor a módszer mindenképpen érdekes lenne, noha véleményem szerint nemcsak az olvasás irányítása, de a kialakuló párbeszéd miatt is. A kötet talán mégsem ezért lehet figyelemreméltó (noha az tagadhatatlan, hogy igen figyelemfelkeltő), hanem „pusztán” a versek miatt. Azokban ugyanis rendre felsejlenek olyan nyelvi megformálások, olyan kirajzolt képek, amelyek semmiképpen nem érdektelenek.

A nyelv Karafiáthnál egyébként mintha közelítene egyfajta belső hanghoz hasonló dallamossághoz, ami már a korábbi költemények esetében is megfigyelhető volt, s talán éppen ezért lehet érdemes behallgatni a könyvhöz mellékelt CD-be is. Aki ért a zenéhez, felfedezhet benne olyan értelmezési szálakat, amelyek egy-egy szöveget még inkább a hallott hanghoz emelnek – számomra a már említett századelő hangulata keveredik itt egy egészen modern (hang)színnel. Továbbá nagyon valószínű, hogy tudatos jelenségről van szó, bár a tudatosság talán nem is fontos itt, de a versek német címe több ízben utal egy német együttes, az Element of Crime különböző számaira; érdekes lenne egyszer ennek az elemzési szempontnak a fonalán végigvezetni a kötetben szereplő műveket. Így elsőre igen izgalmasnak tűnik, s talán kevésbé harsánynak, mint a kártya kivetése – ahogy az Else Lasker-Schüler-idézetek/mottók is megérdemelnének egy összehasonlító elemzést.

*

Végezetül érdemes még egyszer visszatérni az írásunk elején jelzett témakörhöz, a megosztó személyiségekhez. Karafiáth nem éppen a nyomorgó és éhező, de tehetséges költő mítoszát építi. Ezzel nincs is semmi baj egészen addig, amíg az élénk kontúrokkal megrajzolt, olykor túlzásba vitt arcok mögött felvillan a nyers tehetség. Csakis akkor fordulunk a jelenség számunkra nem elfogadható részéhez, ha a versek hanyag, olykor kifejezetten rossz megoldásai miatt másra kell figyelnünk – a támadási lehetőség tehát kicsit több a kelleténél. Karafiáth Orsolya egyéni (költői) oldalai, sajátos versépítései egy igen jellegzetes szerzőre vallanak, s a *Cigánykártya* harsány doboza egy jóval erősebb és cizelláltabb költői nyelvet rejt, amiből sokkal többet kellett volna látnunk.